

TRANZICIJSKI PROGRAM »UČENJE ZA ŽIVLJENJE IN DELO«

V okviru podprojekta je bilo izvedeno:

- priprava strokovnih podlag tranzicijskega programa za učence z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju in
- oblikovanje kurikula tranzicijskega programa »Učenje za življenje in delo«

Življenje ljudi s posebnimi potrebami poteka skozi faze življenjskega poteka, pomembno za uspešnost tranzicij pa je, da dobijo toliko pomoči in podpore ter tako podporo, kot jo potrebujejo. Dolžnost države je oblikovati ustrezno podporno mrežo, ki bo sposobna načrtovati individualno za vsakega posameznika in vnaprej in bo upoštevala posameznikovo pravico do dejavnega državljanstva (active citizenship), torej do samoodločanja ali vsaj sodelovanja pri odločanju v največji možni meri ter pravico do, v zadnjih raziskavah in pobudah vse več uporabljanega pojma, »samouresničitve« (self-determination).

V podprojektu smo uporabljali termin »tranzicija«, ko smo mislili na prehode, zaradi glavne teme obravnave »tranzicijskega učno-izobraževalnega programa« in ker v slovenskem jeziku še ni dosežen konsenz, kar se tiče izrazja, oziroma se pogosteje uporablja termin »tranzicijski« po zgledu angleškega termina »transition program«. Tranzicijski program smo v tem kontekstu obdelali nekoliko širše, ker želimo tranzicijski učno-izobraževalni program opredeliti celostno, v širšem kontekstu vseh vplivnih dejavnikov.

Namen in cilji podprojekta

Hkrati s širitvijo Evropske unije se je spreminjal tudi pogled na socialno vključevanje marginalnih oziroma drugačnih skupin. Najprej so se stališča začela spreminjati na področju začetnega šolanja, saj so se že zgodaj pojavljale zahteve po tako imenovani »integraciji«, ki se je pozneje preoblikovala v »inkluzijo«. Seveda imata termina različen pomen, saj integracija predpostavlja prilagoditev posameznika okolju, inkluzija pa je bistven kakovosten preskok v smislu sprejemanja posameznika z vsemi njegovimi posebnostmi. Posamezniki so tako začeli opozarjati na

neustreznost institucionalne skrbi, ki bi morala prerasti v skupnostno. Institucionalno varstvo se je namreč do tedaj pojmovalo kot tisto, s pomočjo katerega ranljiv posameznik dobi dovolj podpore in pomoči pri zadovoljevanju svojih potreb. Pri tem se je pa pozabljalo, da ima vsak posameznik sicer osnovne podobne potrebe, vendar pa so te tudi zelo individualizirane. In osnovne človekove pravice zahtevajo, da ima vsak posameznik pravico biti obravnavan kot tak, torej kot posameznik, in živeti ne segregirano, pač pa v družbeni skupnosti ter se tam tudi izobraževati. Torej niso dovolj le enake možnosti, kajti te predpostavljajo enak dostop vseh do vsega, pač pa je treba zagotavljati enaka izhodišča, kar pomeni pozitivno diskriminacijo.

Ravno ta paradigma, paradigma enakih izhodišč, je bila podlaga za pripravo tranzicijskega programa/kurikula, da ga oblikuje na osnovi izhodišč: prepoznavi potreb po pripravljanju individualnih izobraževalnih tranzicijskih programov, ki imajo osnovo v kurikulu, socialnem vključevanju, inkluzivni vzgoji in izobraževanju ter učenju, inkluzivnem zaposlovanju, vseživljenjskosti učenja itd.

Predlagani učno-izobraževalni moduli so zgolj osnova za pripravo individualiziranih programov, eden izmed rezultatov v procesu evalvacije pa naj bi bila tudi tako imenovana mapa učnih dosežkov, uporabna pri načrtovanju samostojnejšega življenja v odraslosti.

V teoretičnih podlagah gradiva so predstavljeni pomen in vloga družine, dela in zaposlitve, vloga lokalne in širše skupnosti, pomen skrbi za duševno zdravje, pravica do dejavnega državljanstva in seveda opredelitev tranzicijskega programa in procesov.

Vsako živo bitje začne in konča svoje bivanje znotraj življenjskega kroga. V zadnjem času se vse bolj uporablja izraz »življenjski potek« (life course). Ta ima faze, katerih vsebina je pri človeku nekoliko kompleksnejša kot na primer pri rastlini. Prav tako je uspešnost prehodov med posameznimi fazami različna, kajti odvisna je od mnogih dejavnikov. Med najpomembnejšimi dejavniki, ki vplivajo na uspeh pri prehodih, je uspešnost predhodne priprave. Kot primer naj navedemo, da je od življenjskega stila v mladosti in še zlasti v srednjih letih ter ustrezne priprave odvisna kakovost starosti. Prehod ali tranzicija se v različnih oblikah in kontekstih v življenju dogaja pogosto, od

posameznika in njegovih sposobnosti prilagajanja pa je odvisno, kakšne posledice bo za njegovo življenje imela ter kakšni bodo izidi, ko je ta uspešno ali neuspešno izpeljana (preživeta). Vendar pa, še zlasti ko gre za učence s posebnimi potrebami, uspešna tranzicija ni odvisna le od učenca, pač pa tudi od mnogih drugih dejavnikov, kot so družina, ustrezna opremljenost šole, ustrezno usposobljeni učitelji, klima v razredih, pomoč in podpora, ki je na voljo, odprtost/zaprtoost socialnega okolja, realne možnosti socialnega vključevanja ipd.

Tranzicijski programi so definirani kot »za učence koordiniran zbir dejavnosti, oblikovanih znotraj procesa, ki ima za posledico promocijo prehoda iz šolanja v pošolske dejavnosti, ki vključujejo tudi nadaljnje in nadaljevalno izobraževanje, usposabljanje za zaposlitev in delo, integrirano zaposlovanje, vključno s podporno zaposlitvijo, dostopnost do storitev servisov za odrasle, neodvisno življenje ali vključevanje v lokalno skupnost«.

Inkluzija je s tranzicijami tesno povezan pojem, ki je z razvojem novih demokracij postal pogosto uporabljan in problematiziran, še zlasti ko gre za šolanje otrok s posebnimi potrebami, pa tudi ko gre za družbeno dogajanje. Žal pa je proaktivno inkluzivno politiko, kadar gre le za načelni konsenz (beri: brez realne materialne, kadrovske in družbene podpore) zelo težko udejanjiti v praksi. Pravzaprav je tako izobraževalno politiko v veliko primerih tudi zelo težko oblikovati, saj je nemogoče preseči kolizijo med predpisano (zgolj načelno) politiko, pričakovanji učencev, pričakovanji staršev, omejitvami pri učiteljih in materialnimi viri.

Ključne teme načrtovanja so: pripravljenost za učenje – programi, namenjeni učencem v zgodnjem otroštvu, programi pred šolanjem in po njem, artikulacija zaključevanja programov, programi, s katerimi se zagotavljajo dobrodošlica in socialna podpora, posebni programi ter programi, namenjeni poklicni orientaciji oziroma načrtovanju poklicne kariere (Career Programs).

Te vrste zahteve torej predvidevajo programe, s katerimi se izraža skupnost, v kateri je posebna pozornost namenjena dobrodošlici in socialni podpori, še zlasti za vse, ki se vključujejo na novo; programi za lažje prehajanje na vsaki novi stopnji formalnega izobraževanja, svetovanje in podpora pri prehajanju v in iz posebnih programov in iz

šole v odraslo življenje in delo; programi pred in po šolanju, s katerimi se obogati učenje ter zagotavlja rekreacija v varnem okolju; ustrezno izobraževanje za vse udeležence (stakeholders).

Osrednji predmet našega premisleka so torej tranzicijski procesi, ki spremljajo osebo s posebnimi potrebami skozi vse življenje, še zlasti pa na prehodu iz začetnega šolanja v nadaljevalno ali nadaljnje in pridobivanje poklicnih in zaposlitvenih kompetenc, vključno z večino dejavnikov, ki vplivajo nanje, kot so družina, šolski sistem in šola, podporni servisi, zakonodaja, zaposlovanje, izobraževanje odraslih, samozagovorništvo, dejavno državljanstvo, lokalna skupnost, socialna vključenost, vseživljenjskost učenja itd. Največ pozornosti je namenjene načrtovanju tranzicijskega procesa mladostnika v odraslo življenje. Učna in informativna gradiva, ki jih potrebujejo učenci s posebnimi potrebami, naj bi bila dostopna v »lahko berljivem jeziku« (Easy to Read). Večina virov in literature je tuje, saj v Sloveniji temu področju še ni bilo posvečene veliko pozornosti.

Pravzaprav še nihče ne govori niti o načrtovanju tranzicijskega procesa in pripravi tranzicijskih programov niti o individualnem tranzicijskem izobraževalnem načrtu. Morda bi lahko rekli, da nekatere tovrstne cilje zasleduje zadnji del Posebnega programa vzgoje in izobraževanja – Učenje za življenje in delo, vendar je vse preveč usmerjen le na usposabljanje za bodoče delo v varstveno-delovnih centrih, pa še to ne v celoti, namesto da bi bil široko zasnovan kot pomoč mladostniku in pozneje mlajšemu odraslemu pri načrtovanju relativno neodvisnega življenja v odrasli dobi (kar pomeni tudi pomoč pri separaciji od družine). Skozi individualni tranzicijski program, ki naj bi se začel čim bolj zgodaj, tujina predlaga okoli štirinajstega leta, takrat naj bi namreč učenec pridobival tista znanja, veščine in spretnosti, ki bi mu pomagale k v največji možni meri neodvisnemu, samostojnemu življenju.

Zato je današnje stanje pri nas, ko je na voljo le komisija za usmerjanje, ki usmerja le v obdobju obveznega šolanja, in to le v izobraževalne programe in v določenih primerih v bivanje v določeni ustanovi, veliko preozko v primerjavi z razvitejšimi (bogatejšimi) državami Evropske unije, ZDA, Kanade, Avstralije, kjer je v načrtovanje tranzicijskega procesa vključenih mnogo več udeležencev. Dejavniki, ki to omogočajo, pa so nedvomno razvejana mreža možnosti, ponudbe tako vladnih kot

nevladnih organizacij, ustrezna podpora v zakonodaji, drugačna, bolj odprta stališča lokalnih skupnosti o vključevanju oseb s posebnimi potrebami, bolj organizirani in angažirani starši, ki jim je zagotovljena ustrezna podpora pri uveljavljanju pravic, in zavedanje države in družbe o pomembnosti načrtovanja za prihodnost, kjer je treba že zdaj načrtovati za vnaprej, kajti veliko težje je reševati akutno stanje, ko problem dobi že zelo široke razsežnosti in ni več obvladljiv le v okviru družine, kot pa predvideti potrebe, ki se bodo pojavile v prihodnosti.

Ali kot je zapisano v mnogih dokumentih v Veliki Britaniji in ZDA: »Cilj tranzicijskega načrtovanja je omogočiti bolj gladek prehod iz otroštva v odraslost, v čim bolj neodvisno življenje«.

Osnova za načrtovanje tranzicijskih procesov, še zlasti pa za izdelavo tranzicijskih individualnih izobraževalnih načrtov, je med drugimi dokumenti tudi v strategijah vseživljenjskosti učenja, ki so jih pripravile države članice Evropske unije, med njimi tudi Slovenija. Učenje od rojstva do smrti je torej nova paradigma, nov vidik človekovega življenja, ki je obstajal sicer že v preteklosti, vendar se je šele zdaj formalno ovrednotilo vse njegove razsežnosti.

Vsebina in dejavnosti

Operativne dejavnosti za izvajanje podprojekta:

- sestava projektne skupine;
- ureditev in priprava strokovnih podlag za projekt;
- priprava vmesnega poročila;
- potrditev operativnega načrta izvedbe na sestanku projektne skupine;
- izdelava strokovnih podlag za tranzicijski program (kurikul);
- izvedba delavnice za avtorje kurikularnih modulov;
- priprava gradiva za oblikovanje kurikula;
- evalvacija gradiva, diskusija in potrditev gradiva za pripravo kurikula v primarni projektni skupini;
- priprava kurikula po modulih (vsebina, oblika);

- priprava vmesnega poročila in oddaja kurikula vodji konzorcija;
- priprava končnega poročila.

KRURIKUL »Učenje za samostojno življenje in delo«

ŠT.	Modul	SPLOŠ./OBV.	SPEC./IZBIR.
1.	ANGLEŠČINA	2	C
2.	DOMAČA OPRAVILA	1	
3.	PROMET	1	
4.	DRUŽBOSLOVJE	2	C
5.	IZLETNIŠTVO IN POHODNIŠTVO	2	A
6.	RAČUNALNIŠTVO	1	
7.	LIKOVNO SNOVANJE	2	B
8.	BONTON	1	
9.	BRANJE IN PISANJE	2	F
10.	SPROSTITVENE TEHNIKE	2	F
11.	ZEMLJEPIS IN ZGODOVINA	2	C
12.	OSNOVE PISARNIŠKEGA DELA	2	H
13.	PLES	2	B
14.	OBLIKOVANJE TEKSTILIJ	2	G
15.	KREPITEV ZDRAVJA IN VARNOSTI	1	
16.	SOCIALNE IGRE	2	F
17.	RESOCIALIZACIJSKE AKTIVNOSTI – IGRE Z GIBANJEM	2	F
18.	AKTIVNOSTI S Poudarkom NA SENZORNI INTEGRACIJI	2	
19.	ŠPORT	2	A

20.	PROSTI ČAS	1	
21.	ZNANOST	2	C
22.	SVET BARV	2	B
23.	DRAMA	2	B
24.	TERAPIJA S POMOČJO KONJA	2	A
25.	GLASBA	2	B
26.	SAMAZAGOVORNIŠTVO	1	
27.	FOTOGRAFIJA	2	B
28.	SCENOGRAFIJA	2	B
29.	RAZVIJANJE IN OHRANJANJE SAMOSTOJNOSTI	1	
30.	ZLORABE	1	
31.	UPRAVLJANJE Z MATERIALNIMI SREDSTVI	1	
32.	LIKOVNA TERAPIJA	2	B
33.	SPOLNA VZGOJA	1	
34.	ZELENI PROGRAM	2	D

1 – SPLOŠNI OBVEZNI PREDMETI

2 – SPECIALNI IZBIRNI PREDMETI

ŠPORTNA DEJAVNOST	A
KREATIVNE DEJAVNOSTI	B
DRUŽBOSLOVJE	C
ZELENI PROGRAM	D

GOSTINSTVO	E
OSEBNOSTNA RAST	F
OBDELAVA TEKSTILA	G
PISARNIŠKO POSLOVANJE	H
OBDELAVA PAPIRJA	I

Oblike in metode dela

Za doseglo kvalitativnih ciljev podprojekta, ki so:

- oblikovanje tranzicijskega programa/kurikula »Učenje za življenje in delo«;
- uresničevanje načel inkluzije in normalizacije pri izobraževanju otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami;
- zmanjševanje socialne izključenosti in izboljšanje kakovosti življenja otrok in mladostnikov z motnjami v duševnem razvoju;
- oblikovanje in širitev ponudbe učnih možnosti za ciljno skupino;
- razvoj sistema infrastrukturnih možnosti učenja in izobraževanja za otroke in mladostnike ter mlajše odrasle s posebnimi potrebami,

so bile uporabljene naslednje oblike: študij strokovnih gradiv, priločnikov, raziskav, priprava učno-izobraževalnih vsebin v obliki modulov, delovni sestanki primarne projektne skupine in avtorjev modulov ter izobraževalne delavnice za člane razširjene projektne skupine.

Kvantitativni cilji projekta:

- priprava strokovnih podlag,
- izdelava kurikula »Učenje za življenje in delo«.

Uporabnost rezultatov podprojekta

Rezultati podprojekta – strokovne podlage za sistemsko umestitev kurikula »Učenje za življenje (v poznejših fazah podprojekta se je pojavila potreba po bolj specifični opredelitvi, torej »samostojno«) in delo« ter kurikul naj bi se začel uporabljati za izvajanje pravice do vzgoje in izobraževanja do 26. leta starosti kot osnova oziroma razširjena ponudba vsebin v obliki modulov, za pripravo individualiziranih vzgojno-izobraževalnih načrtov.

Sodelujoči v podprojektu

Kurikul Učenje za življenje in delo so pripravili strokovni delavci CUDV Draga. V podprojektu je sodelovalo 37 strokovnih delavk oziroma delavcev.

Skupaj je bilo v podprojekt in njegovo pripravo in izvedbo vključenih 30 otrok in mladostnikov mlajših odraslih z zmernimi, težjimi ter težkimi motnjami v duševnem razvoju. Pri izvedbi programa so sodelovali tudi starši vključenih otrok.

Kot zunanji partnerji so sodelovale 4 organizacije, in sicer: Dobrodelno društvo Hiša sonca, Kulturno društvo Žabec, Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije ter Zavod za usposabljanje, delo in varstvo Dornava.

Strokovna skupina podprojekta: dr. Valerija Bužan, Barbara Hegeduš, Tatjana Popović, Sabina Zupan, Špela Byrne, Matej Pelicon, mag. Metka Novak, Mojca Turman Lemajič, mag. Alenka Golob, Dolores Turičnik, Mojca Sterle, Zlatka Barovič, Mateja Prelogar Kojzek, Nataša Škrbinc, Silvija Gale, Lidija Pavlin, Grozdana Bah Draksler, Silva Bajde, Vitomirka Markovič, Zdenka Virant, Dario Jakovina, Tadej Petkovšek, Alenka Lampret, Alijana Miklič, Lidija Slatner, Jožica Kovačič, Katarina Škrbec, Kamila Hollá, Valerija Vidic, Peter Demšar, Erina Hodžič, Štefana Skaza, Aleš Pevec, Irena Borštnik in Tomaž Bratuša, Ida jurgec, Rosanda Knežević.